

УДК 347.44: 61

Наталія Абрамович,

магістрант

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена дослідженню порядку укладення, зміни та припинення договору про надання медичних послуг. Особлива увага приділяється особливостям оферти й акцепту та характеристикам ключових підстав для припинення (в тому числі розірвання) договору, що виникають унаслідок специфіки правової природи медичних послуг.

Ключові слова: медична послуга, договір про надання медичних послуг, укладення, зміна та припинення договору, форма договору про надання медичних послуг.

Постановка проблеми. Чинне законодавство України, в тому числі й Цивільний кодекс України, на даний час не передбачає правового регулювання договірних відносин у сфері надання медичних послуг. Проте кожне звернення людини до приватного закладу охорони здоров'я чи лікаря (як самозайнятої особи) свідчить про виникнення договірних відносин між такими суб'єктами. Як наслідок, відсутність письмового договору або помилки під час укладення, зміни та розірвання договору про надання медичних послуг досить часто є причиною неможливості захисту порушених прав та інтересів сторін. Зважаючи на те, що надання медичних послуг безпосередньо впливає на життя і здоров'я людини, що, відповідно до Конституції України, є найвищою цінністю, вивчення порядку укладення, зміни та припинення, істотних умов, форми договору про надання медичних послуг потребує особливої уваги.

Проблемні питання, що виникають стосовно договору про надання медичних послуг, частково були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних правників, таких як Т.В. Волинець, А.А. Герц, О.В. Крилова, Р.А. Майданик, М.М. Малєїна, О.І. Смотров, О.В. Тихомиров та інші. Вони в роботах описували лише окремі особливості здійснення оферти й акцепту договору про надання медичних послуг, форм такого договору та характерних підстав для припинення.

Метою статті є аналіз доктринальних і практичних підходів до порядку укладення, зміни та припинення договору про надання медичних послуг та акцентування уваги саме на особливостях такого договору, з метою подальшого заповнення прогалин у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Оскільки договір про надання медичних послуг є цивільно-правовим, то до нього застосовуються загальні положення щодо укладення, зміни та розірвання договору, закріплені в Цивільному кодексі України.

Так, відповідно до ст. 638 Цивільного кодексу України, договір укладається шляхом пропо-

зиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною [1, с. 203]. Як відомо, така процедура укладення договору може виражатись у різних формах: листування, використання різних засобів зв'язку, усне звернення тощо. Залежно від виду договору прийнятним є той чи інший спосіб надання оферти й акцепту.

До договору про надання медичних послуг також застосовується процедура «оферта-акцепт», проте необхідно встановити, які саме дії становлять ці два етапи укладення договору.

Так, офертою є пропозиція щодо укладення договору, яка адресована конкретно визначеній особі/декільком особам (окрім публічної оферти), містить у собі істотні умови договору та виражає намір особи, яка її зробила, бути зобов'язаною в разі акцепту.

На перший погляд здається, що ініціатором виникнення договірних правовідносин щодо надання медичних послуг є фізична особа, яка звертається до закладу охорони здоров'я чи лікаря, оскільки в діях такої особи вбачаються всі ознаки оферти. Деякі науковці погоджуються з такою точкою зору і схильні вважати офертою безпосереднє звернення людини до лікувального закладу [2, с. 29].

Проте зазвичай фізична особа не має достатніх знань і навичок для самостійного визначення виду й обсягу необхідних медичних послуг, яких вона потребує. Конкретні умови надання медичних послуг, такі як предмет, ціну, порядок надання послуг, попередні строки надання, можуть бути визначені лише медичними працівниками. Тобто саме лікар або заклад охорони здоров'я внаслідок звернення фізичної особи формує пропозицію щодо укладення договору про надання медичних послуг (оферта), з умовами якого може погодитись фізична особа (акцепт). Як наслідок, звернення фізичної особи до лікувального закладу є нічим іншим як запрошенням до формування пропозиції укласти договір [3, с. 97].

Отже, специфікою укладення договору про надання медичних послуг є прийняття саме за-

кладом охорони здоров'я остаточного рішення щодо необхідності надання медичних послуг фізичній особі [4, с. 102].

Варто також зазначити, що конструкція публічної оферти (тобто пропозиції до невизначеного кола осіб, яка містить усі істотні умови договору та намір сторони бути зобов'язаною за договором) практично не використовується у сфері медичних послуг. Такі пропозиції варто розглядати як рекламу (незважаючи на зазначення виду послуг і їх вартості).

За цивільним законодавством України договір є укладенням, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору визначено лише предмет договору. Також істотними визнаються умови, встановлені законодавством або обов'язкові для такого виду договору, а також ті, що визнані сторонами як істотні [1, с. 203].

У теорії права, окрім істотних умов договору, виділяють також звичайні й випадкові умови. Звичайними є умови, характерні для певного виду договору. У більшості випадків такі умови містяться безпосередньо в нормативно-правових актах і їх дотримання презюмується незалежно від зазначення в договорі. Наприклад, у договорі про надання медичних послуг звичайними умовами могли б бути умови щодо якості послуг, щодо порядку отримання добровільної інформованої згоди на медичне втручання тощо.

Випадковими умовами є ті положення, які встановлюються безпосередньо сторонами, що є виявом диспозитивності та свободи договору. Такі умови не завжди є характерними для відповідного виду договору, проте підлягають виконанню сторонами на рівні з усіма іншими умовами.

За цивільним законодавством істотною умовою договору про надання медичних послуг є предмет договору. Щодо наявності й доречності закріплення інших істотних умов досі точаться дискусії. Так, наприклад, О.І. Смотров схиляється до наявності двох істотних умов договору про надання медичних послуг: предмету та ціни [3, с. 85]. Інші науковці все ж дотримуються загальноприйнятого законодавчого підходу.

Визначення предмета договору про надання медичних послуг є одним із проблемних теоретичних і практичних питань. За одним підходом, предметом договору про надання медичних послуг є безпосередньо медична послуга (тобто певний корисний ефект або благо) [5, с. 5]. За іншим – дії закладу охорони здоров'я (точніше медичних працівників такого закладу) або лікаря щодо надання медичних послуг (Р.А. Майданик, О.І. Смотров, Т.В. Волинець). У зв'язку з цим під час визначення предмета договору про надання медичних послуг необхідно розмежовувати саму надання послугу як певну сукупність благ, що мають корисні властивості, та дії, які в сукупності становлять надання такої послуги.

Так, у наукових працях, де досліджувався договір про надання медичних послуг, наявні такі визначення предмета такого договору:

– предметом договору про надання медичних послуг є дії закладу охорони здоров'я (точніше медичних працівників такого закладу) або лікаря, що мають медичний характер, і кореспондуючі дії отримувача послуг щодо їх оплати (О.І. Смотров) [3, с. 83];

– предметом договору про надання медичних послуг полягає в зобов'язанні однієї сторони – послугонадавача – надати медичну послугу другій стороні – замовнику або третій особі, а замовник зобов'язується прийняти послугу та оплатити відповідно до умов договору (Р.А. Майданик) [6, с. 147];

– предметом договору про надання медичних послуг є вчинення лікарем (медичною установою) певних дій щодо надання медичних послуг стосовно профілактики, діагностики, лікування, реабілітації (А.А. Герц) [7, с. 109].

З огляду на специфіку правовідносин щодо надання медичних послуг, предмет такого договору також містить певні особливості. У більшості предмет договору про надання медичних послуг не може включати перелік конкретних дій медичних працівників, оскільки необхідність їх здійснення визначається в тому числі в процесі лікування. Проте не виключається можливість визначення в предметі договору конкретного методу здійснення дій надавачем послуг (наприклад, спосіб здійснення діагностики). Важливим для формування предмета договору є і мета його укладення (тобто вид медичних послуг, що буде надаватись за відповідним договором).

Отже, можна дійти однозначного висновку щодо визначення предмета договору про надання медичних послуг як певної сукупності дій медичного характеру, що надаються закладом охорони здоров'я або лікарем з метою задоволення потреб людини в покращенні або відновленні її стану здоров'я, за які така особа зобов'язана сплатити погоджену суму коштів.

Для надання більш практичного характеру статті нами також досліджено примірники договорів про надання медичних послуг, які сьогодні використовуються приватними закладами охорони здоров'я. Так, у договорах містяться такі формулювання предмета: 1) замовник доручає, а виконавець бере на себе зобов'язання надати медичні послуги замовнику на умовах, визначених цим договором. При цьому замовлення медичних послуг за цим договором здійснюється шляхом укладення сторонами додаткової угоди, в якій визначається вид, вартість, календарна дата й точний час початку надання виконавцем замовлених медичних послуг і порядок повернення невикористаної суми вартості медичних послуг замовнику; 2) заклад охорони здоров'я в порядку та на умовах, визначених цим договором, зобов'язується надати пацієнту медичні послуги, передбачені переліком медичних послуг, на підставі усного або письмового звернення пацієнта, а пацієнт зобов'язується прийняти й оплатити надані медичні послуги.

Отже, жоден із договорів не містить у визначенні предмета договору конкретного переліку дій, що становитимуть медичну послугу. При цьому способи визначення обсягу дій і їх

вартості є різними: укладення додаткової угоди, визначення безпосередньо під час звернення без додаткового письмового оформлення тощо.

Отже, внаслідок звернення фізичної особи до лікаря або закладу охорони здоров'я після визначення та погодження сторонами істотних умов договору про надання медичних послуг такий договір уважатиметься укладеним.

Варто також акцентувати увагу на формі договору про надання медичних послуг. За загальним правилом, договір може бути укладено як в усній, так і в письмовій формах. У законодавстві відсутні будь-які вимоги щодо форми договору про надання медичних послуг.

Непоодинокими є випадки застосування конструкції договору приєднання. Тобто закладом охорони здоров'я розробляється відповідна формалізована форма договору (бланк, примірний договір тощо), до якої лише вноситься інформація щодо особи замовника послуг і/або пацієнта. Проте така форма договору має певні особливості, а також переваги та недоліки для сторін. По-перше, стандартизована форма договору не може бути уніфікованою для всіх видів медичних послуг, оскільки кожен із них має свою специфіку (наприклад, часина послуг передбачає створення матеріалізованих результатів, на які поширюються гарантійні положення). У зв'язку з цим медичним закладам варто розробляти окремі стандартні бланки під кожен вид медичних послуг. По-друге, така форма договору може початково містити умови, які надаватимуть закладу охорони здоров'я переваги та гарантії, порівняно з фізичною особою, оскільки особливістю договору приєднання є те, що друга сторона не може змінювати його умови.

Незважаючи на наявність інших форм договору про надання медичних послуг, саме письмова є беззаперечним підтвердженням наявності правовідносин між фізичною особою та закладом охорони здоров'я/лікарем, гарантує сторонам уникнення негативних наслідків щодо недобросовісної поведінки контрагента, а також забезпечує можливість притягнення до відповідальності в разі невиконання чи неналежного виконання договору.

Іншою найбільш уживаною формою договору про надання медичних послуг є усна. Проте усний договір не дає змоги встановити обсяг і межі медичних послуг, порядок їх надання та оплати, відповідальність сторін. Якщо зважати на подальше можливе звернення до суду за захистом своїх порушених прав унаслідок неналежного надання медичних послуг за таким договором, тягар доказування буде значно більшим і складнішим, ніж за наявності письмового договору.

Підтвердженням укладення договору про надання медичних послуг зазвичай є такі документи: 1) медична документація (наприклад, медична карта хворого), яка зазвичай може містити певні умови договору, наприклад, інформовану згоду пацієнта, результати діагностики, види наданих медичних послуг і їх обсяг, способи лікування, які застосовувались до пацієнта, лікарські засоби, рекомендації для пацієнта тощо; 2) квитанція про оплату наданих медич-

них послуг, яка може містити назву медичної послуги, її вартість, дату та час надання тощо. Деякі вчені поширюють на квитанцію режим договору, якщо в ньому зазначено призначення платежу [4, с. 67]. Проте з такою позицією важко погодитись, зважаючи на те, що квитанція зазвичай не містить усіх вимог до договору й розглядається в цивілістиці як підтвердження наявності правовідносин між сторонами.

Отже, натепер договір про надання медичних послуг може укладатись як в усній, так і в письмовій формах, залежно від волі сторін. Проте, зважаючи на особливий і надважливий об'єкт, на який здійснюється вплив, а саме життя та здоров'я людини, беручи до уваги поширену практику зловживання своїми правами з боку сторін такого договору, варто все ж укладати договір про надання медичних послуг письмово.

Зміна і припинення договору про надання медичних послуг відбуваються в порядку та на підставах, установлених Цивільним кодексом України або договором. Унесення змін до договору про надання медичних послуг відбувається на загальних підставах зазвичай за взаємною згодою сторін і в тій формі, у якій укладено сам договір.

Більш цікавим є питання припинення договору про надання медичних послуг, яке має свої особливості, викликані специфікою предмета такого договору.

По-перше, лише договір про надання медичних послуг передбачає можливість пацієнта в будь-який момент відмовитись від таких послуг, тоді як заклад охорони здоров'я/лікар обмежені в такому праві, у зв'язку з наявністю законодавчо встановленого обов'язку надання медичних послуг у разі наявності загрози життю та здоров'ю пацієнта.

По-друге, припинення договору про надання медичних послуг може відбуватись за одночасного поєднання двох підстав: смерті пологоотримувача й неможливості у зв'язку з цим виконання зобов'язань за договором [4, с. 113]. Так, заклад охорони здоров'я/лікар здійснює всі необхідні дії для врятування життя пацієнта, яким/в інтересах якого було укладено відповідний договір. Проте в разі настання біологічної смерті пацієнта потреба в наданні медичних послуг зникає.

По-третє, договір про надання медичних послуг може бути припинено шляхом розірвання за взаємною згодою сторін. Причинами для такого розірвання можуть бути різке покращення/погіршення стану здоров'я пацієнта, наявність невиліковної хвороби, внаслідок чого потреба в наданні медичних послуг певного роду зникає, зміна вартості й умов надання медичних послуг тощо. Цією підставою охоплюється й відмова пацієнта від лікування або ненадання згоди на медичне втручання та відмова лікаря у визначених випадках (відсутність загрози життю і здоров'ю пацієнта, грубе порушення пацієнтом правил внутрішнього розпорядку, недотримання пацієнтом курсу лікування та невиконання рекомендацій лікаря). У протилежних випадках відмова лікаря від лікування пацієнта є

порушенням умов договору про надання медичних послуг, що тягне за собою настання цивільно-правової відповідальності.

Водночас досліджувані договори про надання медичних послуг, що використовуються медичними закладами, містять такі підстави припинення: 1) виконавець послуг може відмовитись в односторонньому порядку від договору в разі відмови пацієнта від проведення тестів на алергічну реакцію певних лікарських засобів, що можуть спричинити шкоду життю чи здоров'ю пацієнта. Така підстава зумовлена тим, що лікар зобов'язаний здійснити перевірку реакції організму на такого роду лікарські засоби; 2) виконавець послуг може відмовитись в односторонньому порядку від договору в разі невнесення авансу за надання медичних послуг; 3) за згодою сторін; 4) за ініціативою замовника послуг (за умови попереднього письмового повідомлення про намір розірвати договір із зазначенням причин); 5) за ініціативою надавача послуг в разі невиконання замовником послуг покладених на нього обов'язків за договором про надання медичних послуг (за умови здійснення всіх необхідних дій, що запобігають будь-якому погіршенню стану здоров'я замовника у зв'язку з такою відмовою від цього договору).

Усі зазначені вище підстави для розірвання договору про надання медичних послуг, що використовуються на практиці, є абсолютно обґрунтованими та охоплюють всі особливості надання медичних послуг, у тому числі й щодо забезпечення медичних працівників від порушення вимог чинного законодавства у сфері охорони здоров'я, і щодо дотримання особистих немайнових прав фізичних осіб.

Висновки

Отже, на договір про надання медичних послуг розповсюджуються загальні положення цивільного законодавства щодо порядку укладення, зміни та припинення. Водночас звернен-

ня фізичної особи до закладу охорони здоров'я є лише пропозицією зробити оферту, оскільки необхідність та умови надання медичних послуг, а також їх вартість визначаються саме медичною установою або лікарем. Не міститься законодавчих вимог і щодо форми договору, внаслідок чого він може бути як письмовим, так і усним. Проте для забезпечення сторін від можливих негативних наслідків варто все ж дотримуватись письмової форми. Договір про надання медичних послуг найчастіше припиняється з двох підстав: розірвання за згодою сторін або в разі смерті пацієнта, що спричиняє неможливість виконання зобов'язання. При цьому право закладу охорони здоров'я (лікаря) на розірвання договору обмежено імперативом щодо заборони залишати пацієнта в небезпечному для життя і здоров'я стані.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 02.11.2016 р. – К.: ПАЛІВОДА А.В., 2016. – 408 с.
2. Маленна М.Н. Человек и медицина в современном праве : [учебное и практическое пособие] / М.Н. Маленна. – М.: БЕК, 1995. – 272 с.
3. Смотров О.І. Договір щодо оплатного надання медичних послуг : дис. ... канд. юрид. наук / О.І. Смотров. – Х., 2003. – 177 с.
4. Крилова О.В. Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги : дис. ... канд. юрид. наук / О.В. Крилова. – Одеса, 2006. – 209 с.
5. Гражданское право : [учебник] : в 2 т. / отв. ред. проф. Е.А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Бек, 2000. – Т. 2. – Полутом 2. – 544 с.
6. Майданик Р.А. Договір про надання медичних послуг: загальні положення / Р.А. Майданик // Методологічна скарбниця. – 2016. – № 1. – С. 139–158.
7. Герц А.А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.А. Герц. – Львів, 2016. – 421 с.

Стаття посвячена дослідженню порядку укладення, зміни та припинення договору про надання медичних послуг. Особливу увагу приділено особливостям оферти та акцепта, а також характеристикам ключових основаній для припинення (в тому числі расторгнення) договору, що виникають внаслідок специфіки правової природи медичних послуг.

Ключевые слова: медицинская услуга, договор о предоставлении медицинских услуг, заключение, изменение и прекращение договора, форма договора о предоставлении медицинских услуг.

The article is considered the analysis of the procedure for signing, modification and terminating the contract for the provision of medical services. Particular attention is paid to the features of the offer and acceptance, as well as the characteristics of the key grounds for termination (including avoidance) of contracts arising from the specific aspects of the legal nature of medical services.

Key words: medical services, contract on the provision of medical services, conclusion, modification and termination of the contract, form of contract for the provision of medical services.

